

Krzysztof Grzesiowski
dr
Uniwersytet Szczeciński
e-mail: krzysztof.grzesiowski@usz.edu.pl
ORCID: 0000-0003-3287-7790

Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11 września 2019 roku w sprawie IV CSK 269/18¹

Streszczenie

Niniejsza glosa zawiera argumentację aprobującą stanowisko SN w kwestii skutków naruszenia zasad reprezentacji kościelnych osób prawnych wynikających z prawa kanonicznego oraz wywód negujący pogląd SN dopuszczający doliczenie do okresu posiadania niezbędnego do zasiedzenia służebności przesyłu okresu posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu wykonywanej przed 3 sierpnia 2008 roku. W ocenie autora glosy w przypadku naruszenia statutu kościelnej osoby prawnej, do której należą wynikające z prawa kanonicznego normy regulujące sposób reprezentacji tej osoby, zastosowanie znajdzie art. 39 K.c. Zdaniem glosatora doliczenie okresu posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu przed 3 sierpnia 2008 roku do czasu posiadania wymaganego do zasiedzenia służebności przesyłu byłoby dopuszczalne tylko wtedy, gdyby ustawodawca przewidział taką możliwość w przepisach przejściowych, czego jednak nie uczynił.

Słowa kluczowe: prawo kanoniczne, prawo cywilne, reprezentacja kościelnych osób prawnych, zasiedzenie służebności przesyłu, służebność gruntowa

¹ LEX nr 3551594.

Teza: ciężar dowodu wynikających z kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego ograniczeń zakresu umocowania proboszcza do samodzielnej reprezentacji parafii spoczywa na osobie, która z tego faktu wywodzi skutki prawne (art. 6 K.c.).

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Parafii Rzymskokatolickiej przy uczestnictwie E. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością o ustanowienie służebności przesyłu, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 11 września 2019 roku, skargi kasacyjnej wnioskodawcy od postanowienia Sądu Okręgowego z dnia 23 listopada 2017 roku, oddalił skargę kasacyjną i zasądził od wnioskodawcy na rzecz uczestnika zwrot kosztów postępowania kasacyjnego.

Stan faktyczny

Postanowieniem z 26 kwietnia 2017 roku Sąd Rejonowy oddalił wniosek Parafii Rzymskokatolickiej (dalej w skrócie: „Parafia”) o ustanowienie za wynagrodzeniem służebności przesyłu na stanowiącej jej własność nieruchomości na rzecz uczestnika postępowania będącego właścicielem linii kablowych i napowietrznych oraz słupów energetycznych zlokalizowanych na tej nieruchomości. Elementy linii napięcia stanowiące odgałęzienie do stacji „T.” zostały wybudowane w 1976 roku, zaś odgałęzienie do stacji „H.” w 2001 roku, po uzyskaniu zgody ówczesnego proboszcza Parafii.

Mając na uwadze tak ustalony stan faktyczny, Sąd Rejonowy uznał, że w odniesieniu do odgałęzienia linii energetycznej do stacji „H.” zgoda proboszcza Parafii doprowadziła do nawiązania trwałego stosunku cywilnoprawnego, na podstawie którego poprzednicy prawni uczestnika, a następnie uczestnik nabyli prawo do nieodpłatnego korzystania z nieruchomości. W przypadku odgałęzienia do stacji „T.” sąd pierwszej instancji przyjął, że przedsiębiorstwo państwowe będące poprzednikiem prawnym uczestnika wraz z nabyciem własności urządzeń nabyło również na nieruchomości służebność gruntową o treści odpowiadającej służebności przesyłu.

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy oddalił apelację Parafii, ale odmiennie niż Sąd Rejonowy uznał, że poprzednik prawny uczestnika stał się jedynie posiadaczem nieruchomości w zakresie służebności. W związku z tym, że posiadanie zostało nabyte w dobrej wierze, z upływem dwudziestoletniego okresu posiadania doszło do zasiedzenia służebności przesyłu, co nastąpiło zanim jeszcze Parafia złożyła wniosek o ustanowienie służebności za wynagrodzeniem.

Parafia zaskarżyła skargą kasacyjną postanowienie Sądu Okręgowego w całości.

Uzasadnienie Sądu Najwyższego

Sąd Najwyższy uznał, że skarga kasacyjna Parafii nie zasługuje na uwzględnienie. Zdaniem SN istotne w sprawie było ustalenie, czy doszło do nabycia przez zasiedzenie służebności w odniesieniu do linii energetycznej stanowiącej odgałęzienie do stacji „T.” Takie nabycie sprawia bowiem, że wniosek o ustanowienie służebności przesyłu orzeczeniem sądu staje się bezprzedmiotowy. W odniesieniu do biegu terminu zasiedzenia SN podkreślił, że zgodnie z jego utrwalonym orzecznictwem, przed wejściem w życie art. 305¹–305⁴ k.c. regulujących służebność przesyłu, tj. przed 3 sierpnia 2008 roku, możliwe było zasiedzenie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu, a ponadto dopuszczalne jest również zaliczenie okresu posiadania służebności gruntowej o treści służebności przesyłu do okresu posiadania służebności przesyłu wykonywanej po dniu 3 sierpnia 2008 roku. Sąd Najwyższy uznał, że związane z tym kwestie nie były przedmiotem skutecznych zarzutów kasacyjnych i dlatego nie podlegały ocenie w niniejszej sprawie.

W ocenie SN za bezzasadne należało również uznać zarzuty odnoszące się do linii energetycznej stanowiącej odgałęzienie do stacji „H.”. Zgodę proboszcza Parafii na wybudowanie tej linii należy bowiem rozumieć jako zgodę w rozumieniu art. 124 ust. 1 i 3 ustawy o gospodarce nieruchomościami. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem SN właściciel nieruchomości mógł wyrazić zgodę na umowne (obligacyjne) uregulowanie posadowienia urządzeń przesyłowych. Do zawarcia takiej umowy ustawa nie wymagała żadnej szczególnej formy, a oświadczenia woli stron mogły zostać złożone także w sposób dorozumiany. Zdaniem SN wynika z tego, że zgoda proboszcza Parafii na wybudowanie linii energetycznej stanowiącej odgałęzienie do stacji „H.” nie wymagała dla swojej skuteczności szczególnej formy.

Sąd Najwyższy za nietrafny uznał również zarzut skargi kasacyjnej odnoszący się do przekroczenia przez proboszcza Parafii uprawnienia do jej reprezentacji przy udzielaniu zgody na wybudowanie linii energetycznej. W odniesieniu do tej kwestii SN podkreślił, że zgodnie z art. 7 ust. 3 pkt 5 ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej proboszcz jest organem parafii. Zgodnie zaś z art. 38 k.c. osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i oparty na niej statucie.

SN podkreślił, że zakres umocowania organów osób prawnych Kościoła Katolickiego jest kształtowany przez obowiązujące w jego ramach normy wewnętrzne. Normy te zawarte są przede wszystkim w kodeksie prawa kanonicznego, który w kanonie 532 potwierdza ogólną zasadę reprezentowania parafii przez proboszcza przy dokonywaniu wszystkich czynności prawnych, a wyjątki od tej zasady wynikają z kanonu 1281 oraz kanonów 1291 i 1292. Przy czym Sąd Najwyższy wyraźnie

podkreślił, że wykazanie obowiązywania aktów wewnętrznych Kościoła Katolickiego i znaczenia dla oceny stanu faktycznego sprawy należy do zainteresowanych.

SN zaznaczył, że w toku postępowania skarżąca nie wykazała, aby w diecezji, do której należy Parafia, w dniu udzielania przez proboszcza zgody na wybudowanie linii energetycznej obowiązywały normy określające czynności przekraczające granice i sposób zwykłego zarządzania oraz by normy te zostały naruszone w wyniku udzielenia zgody przez proboszcza (kanon 1281). SN podkreślił natomiast, że zgodnie z kanonem 1291, który mógłby znaleźć zastosowanie w niniejszej sprawie, dla dokonania alienacji dóbr stanowiących stały majątek parafii, których wartość przekracza określoną w prawie sumę, wymagane jest zezwolenie kompetentnej władzy. Wysokość tej sumy określana jest przez konferencję episkopatu, przy czym w zależności od jej rozmiaru zgody powinien udzielić biskup diecezjalny albo Stolica Apostolska. Zdaniem SN, skarżąca nie wykazała jednak, jakie wartości wymagały uzyskania zezwolenia zgodnie z wymienionymi kanonami w chwili udzielenia zgody przez proboszcza Parafii ani też nie wykazała, że w wyniku tego oświadczenia doszło do alienacji dóbr przekraczających tę wartość, co skutkowało oddaleniem skargi kasacyjnej.

Wprowadzenie

Głosowane orzeczenie warte jest omówienia z kilku przyczyn. Po pierwsze, po raz kolejny SN wypowiedział się w sprawie skuteczności prawa kanonicznego w polskim prawie cywilnym, podtrzymując swoje wcześniejsze jednolite stanowisko w tym względzie. Po drugie, SN podkreślił konieczność wykazania przez kościelną osobę prawną, że doszło do naruszenia zasad reprezentacji wynikających z prawa kanonicznego. Po trzecie, sprawa dotyczyła istotnego zagadnienia związanego z zasiedzeniem służebności przesyłu, w którym poruszono kwestię zaliczenia do okresu posiadania niezbędnego do zasiedzenia służebności przesyłu okresu posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu (tj. okresu posiadania sprzed dnia 3 sierpnia 2008 r.).

Wydaje się, że utrwalone głosowanym orzeczeniem stanowisko judykatury w przedmiocie skutków naruszenia zasad reprezentacji kościelnych osób prawnych wynikających z prawa wyznaniowego jest trafne. Orzeczenie to należy zatem

zaakceptować, choć większość przedstawicieli nauki² krytycznie odniosło się do wcześniejszego stanowiska SN³ podtrzymanego w przedmiotowym postanowieniu. Uwagi krytyczne należy natomiast podnieść w stosunku do powołanego w głosowanym orzeczeniu poglądu judykatury dopuszczającego doliczenie do okresu posiadania niezbędnego do zasiedzenia służebności przesyłu okresu posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu wykonywanej przed dniem 3 sierpnia 2008 roku.

Zagadnienie dotyczące reprezentacji kościelnych osób prawnych

W pierwszej kolejności przedmiotem oceny będzie poruszona w głosowanym orzeczeniu problematyka naruszenia zasad reprezentacji kościelnych osób prawnych wynikających z prawa wyznaniowego. Warto podkreślić, że jeśli chodzi o skutki naruszenia prawa kanonicznego na gruncie prawa państwowego, można dostrzec ewolucję stanowiska judykatury. Sąd Najwyższy jednolicie przyjmuje, że zakres umocowania organów kościelnych osób prawnych kształtowany jest przez obowiązujące normy wewnętrzne (prawo kanoniczne), choć skutki ich naruszenia były różnie oceniane.

W swoim pierwszym rozstrzygnięciu dotyczącym tego doniosłego zagadnienia, w wyroku⁴ z dnia 12 marca 1997 roku, Sąd Najwyższy stanął na stanowisku, że kompetencje organów kościelnej osoby prawnej należy ustalać na podstawie jej statutu, czyli prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego, a skutki naruszenia tych kompetencji przez osoby działające jako organ przy czynnościach cywilnoprawnych podlegają ocenie na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego, z których wynika sankcja bezwzględnej nieważności (art. 38 K.c.). Tezę tę Sąd Najwyższy podtrzymał

2 J. Kuźmicka-Sulikowska, P. Machnikowski, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2010, nr 2 (18), s. 120; W. Jabłoński, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2013, nr 1, s. 203–208; T. Kotuk, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, LEX 2012; M. Plisiecki, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Rejent” 2010, nr 7–8, s. 154–160; A. Pawluk, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Rejent” 2010, nr 7–8, s. 138–153; A. Januchowski, *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2010, nr 2 (18), s. 127.

3 Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115.

4 Wyrok SN z dnia 12 marca 1997 r., II CKN 24/97, LEX nr 80725.

w kolejnych wyrokach⁵. Następnie w przełomowej uchwale⁶ z 19 grudnia 2008 roku Sąd Najwyższy odstąpił od wcześniejszego stanowiska i uznał, że brak zgody władzy kościelnej skutkuje przyjęciem, iż mamy do czynienia z czynnością prawną niezupełną, kulejącą (*negotium claudicans*) z art. 63 K.c., która w razie potwierdzenia staje się skuteczną czynnością prawną, a w razie odmowy – bezwzględnie nieważną.

W glosowanym orzeczeniu ocenie prawnej podlegała kwestia, czy doszło do przekroczenia przez proboszcza uprawnienia do reprezentacji parafii przy udzieleniu zgody na wybudowanie linii energetycznej. Zgodnie z art. 38 K.c. osoba prawna działa przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i opartym na niej statucie, czyli o zakresie kompetencji organu osoby prawnej, poza przepisami ustawy, decydują również zapisy statutu danej osoby prawnej. Sąd Najwyższy trafnie uznał, że zakres umocowania organów kościelnych osób prawnych kształtowany jest przez prawo wewnętrzne Kościoła Katolickiego i ustalając zakres kompetencji proboszcza jako organu parafii, sięgnął do przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego (*Codex Iuris Canonici*, dalej w skrócie: CIC)⁷. Pomimo tak kategorycznego stanowiska i przeprowadzonej wykładni przepisów prawa kanonicznego w zakresie ustalenia kompetencji proboszcza jako organu parafii Sąd Najwyższy nie wskazał podstawy prawnej obowiązywania norm Kodeksu Prawa Kanonicznego. Sąd ten nie przeprowadził wyводу, na podstawie których przepisów można przyjąć skuteczność norm prawa kanonicznego w prawie polskim, ograniczając się w tym zakresie do przywołania wcześniejszych judykatów.

Niewskazanie podstawy prawnej zastosowania prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego wynika prawdopodobnie ze zmiennego stanowiska Sądu Najwyższego przyjmowanego we wcześniejszych orzeczeniach, w których jako podstawę zastosowania prawa kanonicznego wskazywano różne przepisy prawne, takie jak art. 28 ust. 2 ustawy⁸ z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, art. 2, art. 3 lub art. 52 ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁹ (dalej w skrócie: ustawa ustro-

5 Wyrok SN z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 88/00, LEX nr 52448; wyrok SN z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 65; wyrok SN z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04, LEX nr 177273; wyrok SN z dnia 17 lutego 2005 r., IV CK 582/04, LEX nr 176007.

6 Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115.

7 *Codex Iuris Canonici* ogłoszony dnia 25 stycznia 1983 r. dekretem *Sacrae disciplinae leges*, promulgowany w *Acta Apostolicae Sedis*, vol. LXXV, Pars II. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum 1984.

8 Dz.U. z 2023 r., poz. 265.

9 Dz.U. z 2023 r., poz. 1966.

jowa) czy art. 4, art. 5 lub art. 19 Konkordatu¹⁰ z dnia 28 lipca 1993 roku między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską (dalej w skrócie: Konkordat).

Poszukując tej podstawy prawnej, należy podkreślić, że ani ustawa ustrojowa, ani Konkordat nie określają zakresu uprawnień organów kościelnych osób prawnych oraz sposobu reprezentacji tych osób¹¹. Zawierają jedynie odwołanie do rządzenia się przez Kościół Katolicki własnym prawem (art. 2 ustawy ustrojowej) czy zapewnienie Kościołowi Katolickiemu zarządzania jego sprawami na podstawie prawa kanonicznego (art. 5 Konkordatu), co trudno uznać za wystarczającą podstawę prawną dla przyjęcia skuteczności norm prawa kanonicznego w prawie cywilnym. W takim wypadku należy poszukiwać podstawy prawnej w przepisach ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (art. 18 ust. 2), a zwłaszcza regulacji wynikającej z art. 28 ust. 2, zgodnie z którą osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, ich organy, zakres kompetencji i sposób powoływania oraz reprezentacji określają statuty (prawo wewnętrzne)¹².

Oznacza to, że o tym, w jaki sposób kościelna osoba prawna działa przez swoje organy (zakres kompetencji organów oraz sposób reprezentacji tej osoby) decydują zarówno przepisy ustawy ustrojowej, jak i przepisy wewnętrznego prawa Kościoła Katolickiego. Aczkolwiek pojawiają się głosy przeciwne¹³, że podstawy do oddziaływania prawa kanonicznego na umowę cywilnoprawną nie może stanowić wskazany art. 28 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, ponieważ przepis ten nie dotyczy Kościoła Katolickiego z uwagi na uregulowanie sytuacji kościelnych osób prawnych ustawą ustrojową. Wydaje się jednak, że można zasadnie bronić stanowiska, że art. 28 ust. 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania jest objęty wyjątkiem przewidzianym w art. 18 ust. 2 tejże ustawy mającym zastosowanie do kościołów i związków wyznaniowych, których sytuacja jest ustawowo uregulowana, przepis ten, tj. art. 28 ust. 2, określa bowiem szeroko rozumiane uprawnienia wszystkich kościołów i związków wyznaniowych. W przypadku kwestionowania możliwości zastosowania do Kościoła Katolickiego wprost przepisów rozdziału 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania podstawę

¹⁰ Dz.U. z 1998 r., nr 51, poz. 318.

¹¹ To skłania autorów krytykujących pogląd Sądu Najwyższego do przyjęcia stanowiska, że skoro uprawnienia proboszcza – jako organu parafii – nie zostały w sprawach majątkowych ograniczone, to należy uznać je za pełne. W. Cieśla, A. Pawlyta, *Wybrane zagadnienia dotyczące zasad reprezentacji parafii Kościoła katolickiego przy zbyciu nieruchomości*, „Nieruchomości@” 2021, Wydanie Specjalne (V), s. 355–375.

¹² Postanowienie SN z 12 stycznia 2011 r., I CSK 182/10, OSNC-ZD 2011, nr 2, poz. 50.

¹³ Wyrok SN z 24 marca 2004 r., IV CK 108/03, OSNC 2005, nr 4, poz. 65.

zastosowania art. 28 ust. 2 cytowanej ustawy do kościelnych osób prawnych może stanowić wnioskowanie z analogii *legis*.

Niezależnie więc od przyjętej koncepcji, w której art. 28 ust. 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania znajdzie zastosowanie wprost czy też poprzez analogię, przepisem tym ustawodawca upoważnił Kościół Katolicki do regulowania prawem wewnętrznym kwestii ustrojowych kościelnych osób prawnych, któremu nadał rangę „statutu”. Przy czym „statutem” są nie tylko przepisy prawa kanonicznego, lecz także wydawane na ich podstawie statuty *sensu stricto* kościelnych osób prawnych¹⁴. W związku z powyższym statutem w rozumieniu art. 38 K.c. dla kościelnej osoby prawnej będzie jej statut w ścisłym tego słowa znaczeniu oraz przepisy prawa kanonicznego, w tym zwłaszcza Kodeks Prawa Kanonicznego¹⁵.

W tym miejscu należy wyraźnie podkreślić, że przyjęcie powyższej tezy nie oznacza zrównania prawa kanonicznego z normami prawnymi obowiązującymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Akty wewnętrzne Kościoła Katolickiego nie są bowiem źródłem norm prawnych powszechnie obowiązujących, a prawo kanoniczne jako wewnętrzne prawo Kościoła Katolickiego z mocy art. 28 ust. 2 ustawy o gwarancjach wolności sumienia i wyznania pełni tylko (aż) taką rolę jak statut osoby prawnej, o którym mowa w art. 38 K.c., i podlega wykładni dokonywanej przez sądy powszechne tak samo jak statuty innych osób prawnych.

Jak trafnie wskazał Sąd Najwyższy w glosowanym orzeczeniu, normy regulujące zakres kompetencji proboszcza oraz sposób reprezentacji parafii zawarte są przede wszystkim w Kodeksie Prawa Kanonicznego, który w kanonie 532 potwierdza ogólną regułę reprezentowania parafii przez proboszcza przy dokonywaniu wszystkich czynności prawnych. Wyjątki od tej zasady, jak prawidłowo zinterpretował Sąd Najwyższy, mogą wynikać z kanonów 1281, 1291, 1292 i 1295 CIC. Udowodnienie, że którykolwiek z tych wyjątków znajdował zastosowanie w konkretnym stanie faktycznym, obciąża jednak zainteresowanego, a nie sąd orzekający w danej sprawie, ponieważ akty wewnętrzne Kościoła Katolickiego (tak jak statuty innych osób prawnych) nie tworzą norm powszechnie obowiązujących.

Wykazanie ich obowiązywania i znaczenia dla oceny konkretnej czynności prawnej dokonanej przez proboszcza w imieniu parafii należy do zainteresowanego, a nie sądu. Jest to istotna teza Sądu Najwyższego wynikająca z glosowanego

14 Pojęcie to obejmuje więc nadrzędne normy ogólne prawa kanonicznego i podrzędne normy szczególne statutów konkretnych kościelnych osób prawnych. Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne wadliwych czynności prawnych kościelnych jednostek organizacyjnych w zakresie spraw majątkowych*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2014, nr 1, s. 153.

15 Wyrok SN z dnia 13 kwietnia 2012 r., I CSK 451/11, LEX nr 1168535.

orzeczenia, która jednoznacznie potwierdza, że ciężar dowodu, wynikających z kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego ograniczeń zakresu umocowania proboszcza do samodzielnej reprezentacji parafii, spoczywa na osobie, która z tego faktu wywodzi skutki prawne (art. 6 K.c.).

Zgodnie z kanonem 1281 CIC pisemna zgoda biskupa konieczna jest do dokonania czynności przekraczającej granice i sposób zwykłego zarządzania przez proboszcza podległej biskupowi parafii. Zakres tych czynności jest ustalany na szczeblu diecezjalnym w statutach, a w razie braku odpowiednich statutów przez biskupa po wysłuchaniu diecezjalnej rady ekonomicznej. W orzecznictwie Sądu Najwyższego jednolicie przyjmuje się, że brak takiej regulacji wewnętrznej oznacza, iż proboszcz jest uprawniony do reprezentowania parafii w zakresie wszystkich czynności prawnych bez żadnych ograniczeń¹⁶. Jak trafnie podkreślił SN w głosowanym orzeczeniu, tak samo należy ocenić niewykazanie przez skarżącą Parafię obowiązywania, na dzień udzielenia przez proboszcza zgody na wybudowanie linii energetycznej, regulacji wewnętrznej określającej czynności przekraczające granice i sposób zwykłego zarządzania oraz że normy te zostały naruszone w wyniku udzielenia zgody przez proboszcza.

Kanony 1291 i 1292 CIC odnoszą się do alienacji dóbr, przy czym na podstawie kanonu 1295 CIC wymagania dotyczące alienacji należy stosować do jakiegokolwiek innej umowy, na skutek której majątek kościelnej osoby prawnej może doznać uszczerbku. Zgodnie z kanonem 1291 CIC dla dokonania ważnej alienacji dóbr stanowiących stały majątek kościelnej osoby prawnej, których wartość przekracza określoną w prawie sumę, wymagane jest zezwolenie właściwej władzy kościelnej. Na podstawie kanonu 1292 CIC wysokość sumy określana jest przez Konferencję Episkopatu Polski, przy czym w zależności od jej rozmiaru zgody powinien udzielić biskup diecezjalny (za uprzednią zgodą rady do spraw ekonomicznych i kolegium konsultorów, jak również zainteresowanych osób) albo Stolica Apostolska.

SN w głosowanym orzeczeniu podkreślił, że to na skarżące Parafii ciążył obowiązek wykazania, jakie wartości dóbr wymagały uzyskania zezwolenia właściwej władzy kościelnej w chwili udzielenia zgody przez proboszcza parafii oraz czy doszło do alienacji dóbr przekraczających tę wartość w tamtej chwili. Należy zgodzić się ze stanowiskiem SN, ponieważ skoro normy prawa kanonicznego stanowią statut kościelnej osoby prawnej w rozumieniu art. 38 K.c., to na zainteresowanym – zgodnie z art. 6 K.c. – ciąży obowiązek wykazania treści statutu, w tym okoliczności świadczących o przekroczeniu granic umocowania organu kościelnej osoby

¹⁶ Wyrok SN z dnia 2 lutego 2005 r., IV CK 480/04, LEX nr 177273; wyrok SN z dnia 17 lutego 2005 r., IV CK 582/04, LEX nr 176007; wyrok SN z dnia 24 marca 2004 r., IV CK 108/03; OSNC 2005, nr 4, poz. 65.

prawnej. To skarżąca Parafia jako kościelna osoba prawna winna była wykazać, że proboszcz udzielając zgody na wybudowanie linii energetycznej, powinien uzyskać zezwolenie właściwej władzy kościelnej (biskupa diecezjalnego albo Stolicy Apostolskiej), ponieważ nieruchomość, której dotyczyła zgoda proboszcza stanowiła *patrimonium stabile*, a wartość tego dobra przekraczała sumę określaną przez Konferencję Episkopatu Polski jako obowiązującą w chwili złożenia oświadczenia woli przez proboszcza. Skoro skarżąca Parafia nie wykazała tych okoliczności, to jak trafnie przyjął SN, nie było podstaw do ustalenia, że w wyniku oświadczenia proboszcza doszło do alienacji dóbr kościelnej osoby prawnej niezgodnie z regułami reprezentacji wynikającymi z prawa kanonicznego.

Należy jednak wskazać, że rozstrzygnięcie SN mogło być diametralnie odmienne, gdyby Parafia sprostала obowiązkowi procesowemu i wykazała powyższe okoliczności w postępowaniu przed sądami niższych instancji. Zgodnie bowiem z decyzją Konferencji Episkopatu Polski zezwolenia na alienację dóbr stanowiących stały majątek kościelnej osoby prawnej powinien udzielić biskup diecezjalny (za uprzednią zgodą rady do spraw ekonomicznych i kolegium konsultorów, jak również zainteresowanych osób), gdy wartość alienowanego dobra przekracza sumę 100 000 euro¹⁷, albo Stolica Apostolska, gdy wartość ta przekracza sumę 1 700 000 euro¹⁸. Majątek stały (*patrimonium stabile*) to dobra, które zapewniają podstawę egzystencji i funkcjonowania kościelnej osoby prawnej¹⁹. W skład tego majątku wchodzi niewątpliwie prawo własności nieruchomości²⁰.

Wyrażenie zgody przez proboszcza na wybudowanie linii energetycznej na nieruchomości stanowiącej własność parafii stanowi niewątpliwie akt alienacji *sensu largo*, o którym mowa w kanonie 1295 CIC²¹. W związku z powyższym, jeżeli w chwili wyrażenia zgody przez proboszcza na wybudowanie linii energetycznej

17 Suma minimalna w kwocie 100 000 euro obowiązuje od dnia 20 lutego 2007 r., zgodnie z decyzją Konferencji Episkopatu Polski z 18–19 października 2006 r. w sprawie nowych sum (minimalnej i maksymalnej) w związku z alienacją dóbr kościelnych (www.episkopat.pl).

18 Suma maksymalna w kwocie 1 700 000 euro obowiązuje od dnia 19 kwietnia 2021 r. zgodnie z promulgacją Dekretu ogólnego Konferencji Episkopatu Polski z dnia 11 marca 2021 r. w sprawie podwyższenia sumy maksymalnej alienacji (www.episkopat.pl).

19 A. Mróz, *Alienacja dokonana bez dochowania kanonicznych wymogów*, „Prawo Kanoniczne” 2021, t. 64, nr 1, s. 120; M.A. Panek, *Problematyka alienacji majątku Kościoła rzymskokatolickiego w prawie państwowym i kanonicznym*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 7–8, s. 162; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 137–139.

20 A. Mróz, *Alienacja...*, s. 120; M.A. Panek, *Problematyka...*, s. 162; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 137–139.

21 A. Mróz, *Alienacja...*, s. 117; M.A. Panek, *Problematyka...*, s. 160; W. Wenz, M. Skwierczyński, *Skutki prawne...*, s. 137–139.

wartość alienowanego dobra przekraczała kwotę 100 000 euro, ale była poniżej kwoty 1 700 000 euro, to do złożenia tego oświadczenia woli w imieniu parafii proboszcz powinien był uzyskać zgodę właściwego biskupa diecezjalnego. Natomiast w sytuacji, gdy wartość alienowanego dobra przekraczała kwotę 1 700 000 euro, to proboszcz powinien był uzyskać zgodę Stolicy Apostolskiej.

W tych dwóch sytuacjach – uzależnionych od wartości alienowanego dobra – kompetencja proboszcza do samodzielnej reprezentacji parafii została ograniczona normami Kodeksu Prawa Kanonicznego poprzez konieczność uzyskania zezwolenia właściwej władzy kościelnej, tj. podmiotu spoza struktury reprezentowanej kościelnej osoby prawnej. Biskup diecezjalny, jak i Stolica Apostolska są bowiem osobą trzecią w stosunku do parafii jako kościelnej osoby prawnej. W opisanych sytuacjach, gdyby wartość alienowanego dobra przekraczała sumę określaną przez Konferencję Episkopatu Polski, wyrażenie przez proboszcza zgody na wybudowanie linii energetycznej na nieruchomości parafii bez wymaganego prawem kanonicznym zezwolenia biskupa diecezjalnego lub Stolicy Apostolskiej stanowiłoby naruszenie art. 38 K.c., ponieważ parafia nie działałaby przez swoje organy w sposób określony w ustawie i statucie, czyli w jej prawie wewnętrznym. Stąd też proboszcz przekraczając zakres przyznanego mu umocowania (zakres kompetencji oraz sposób reprezentacji kościelnej osoby prawnej) wynikający ze statutu (prawa wewnętrznego Kościoła Katolickiego), stałby się rzekomym organem parafii, którego skutki działania reguluje art. 39 K.c. przewidujący co do zasady sankcję bezskuteczności zawieszonyj czynności prawnej dokonanej przez rzekomy organ w imieniu reprezentowanej osoby prawnej²².

W chwili wydania glosowanego orzeczenia, tj. w dniu 11 września 2019 roku, obowiązywał już znowelizowany art. 39 K.c., którego zmieniona treść weszła w życie z dniem 1 marca 2019 roku²³. Pomimo że zmianie tej nadano retroaktywną moc²⁴, to jednak znowelizowany art. 39 K.c. nie mógł znaleźć zastosowania w przedmiotowej sprawie, z uwagi na to, że sprawa ta została prawomocnie zakończona w dniu wydania orzeczenia przez sąd II instancji, co nastąpiło w dniu 23 listopada 2017 roku, czyli przed dniem wejścia w życie nowelizacji. W takim wypadku do oceny działania proboszcza jako rzekomego organu zastosowanie znalazłby pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w uchwale²⁵ z dnia 19 grudnia 2008 roku, zgodnie z którym

22 K. Grzesiowski, *Zastosowanie art. 39 Kodeksu cywilnego w przypadku zbywania (alienacji) nieruchomości przez kościelne osoby prawne*, „Studia Prawnicze KUL” 2024, nr 2, s. 81.

23 Ustawa z dnia 9 listopada 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym (Dz.U. z 2018 r., poz. 2244).

24 Ibidem, art. 35.

25 Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08, OSNC 2009, nr 7–8, poz. 115.

czynność prawna dokonana przez kościelną osobę prawną bez wymaganego w prawie kanonicznym zezwolenia właściwej władzy kościelnej stanowiła czynność prawną niezupelną z art. 63 K.c., dotkniętą sankcją bezskuteczności zawieszanej.

Zagadnienie dotyczące służebności przesyłu

Kolejnym ważnym zagadnieniem, które zostało poruszone (ale nie ocenione) w głosowanym orzeczeniu, była kwestia zaliczenia do okresu posiadania niezbędnego do zasiedzenia służebności przesyłu okresu posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu wykonywanej przed dniem 3 sierpnia 2008 roku. SN przywołał w tym zakresie nietrafne stanowisko judykatury²⁶ dopuszczające takie zaliczenie w odniesieniu do biegu terminu zasiedzenia służebności. Poza przywołaniem powyższego poglądu, SN uchylił się jednak od jego oceny, podnosząc, że związane z tym kwestie nie były przedmiotem zarzutów kasacyjnych, chociaż Parafia zaskarżyła postanowienie sądu II instancji w całości i w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego zarzuciła w szczególności uchybienie art. 128 K.c. w zw. z art. 172 § 1 K.c. oraz art. 292 zdanie 2 K.c. w zw. z art. 245 § 2 K.c., art. 305⁴ K.c. i art. 352 K.c. oraz art. 7 K.c. przez uznanie, że doszło do nabycia służebności przesyłu przez uczestnika przez zasiedzenie.

Wydaje się, że tak postawiony zarzut kasacyjny umożliwił jednak Sądowi Najwyższemu ocenę prawidłowości dokonanego zaliczenia okresu posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu do okresu posiadania służebności przesyłu wykonywanej po dniu 3 sierpnia 2008 roku, skoro bieg zasiedzenia w przedmiotowej sprawie rozpoczął się w 1991 roku, a zakończył w 2011 roku. Tym bardziej że wskazane stanowisko Sądu Najwyższego dotyczące sposobu liczenia okresu wymaganego do zasiedzenia służebności przesyłu spotkało się ze zdecydowaną krytyką w doktrynie²⁷ jako naruszające zasadę ochrony prawa własności, zasadę zaufania obywateli do stanowionego prawa oraz zasadę niedziałania prawa wstecz. Realizacja tych zasad, również w procesie wykładni dokonywanej

²⁶ Uchwała SN z dnia 7 października 2008 r., III CZP 89/08, LEX nr 458125; uchwała SN z dnia 22 maja 2013 r., III CZP 18/13, OSNC 2013, nr 12, poz. 139; postanowienie SN z dnia 5 listopada 2021 r., II CSKP 118/21, LEX nr 3520760; postanowienie SN z dnia 13 kwietnia 2017 r., I CSK 261/16, LEX nr 2300169.

²⁷ Z. Kuniewicz, *Służebność gruntowa odpowiadająca treści służebności przesyłu – funkcjonalna czy prawotwórcza wykładnia prawa?*, w: Z. Kuniewicz (red.), *Służebność przesyłu. Zagadnienia prywatnoprawne oraz publicznoprawne*, Warszawa 2022, s. 44; K. Mularski, *Problematyka intertemporalna służebności przesyłu*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2015, nr 1, s. 91; K. Mularski, *Orzecznictwo retroaktywne. Szkic problematyki (w świetle wybranych przykładów)*, „Forum Prawnicze” 2017, nr 4, s. 3.

przez Sąd Najwyższy, powinna bowiem zapewnić właścicielowi odpowiedni czas na podjęcie czynności zapobiegających powstaniu na jego nieruchomości prawnorzeczowego obciążenia w postaci służebności przesyłu²⁸. Tymczasem kwestionowany pogląd zaskoczył właścicieli nieruchomości, ponieważ umożliwił nabycie służebności przesyłu w drodze zasiedzenia już z dniem wejścia w życie nowelizacji, tj. z dniem 3 sierpnia 2008 roku, poprzez doliczenie do okresu zasiedzenia posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu, z czym nie można się zgodzić.

Ponadto należy wskazać, że w ostatnich orzeczeniach²⁹ Sąd Najwyższy odchodzi w końcu od dotychczasowej linii orzeczniczej i kwestionuje dopuszczalność doliczenia do okresu posiadania niezbędnego do zasiedzenia służebności przesyłu okresu posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu sprzed dnia 3 sierpnia 2008 roku, z uwagi na to, że służebność przesyłu jest ograniczonym prawem rzeczowym odmiennym od służebności gruntowej.

Sąd Najwyższy w tych najnowszych orzeczeniach podkreśla, że odróżnienie prawa służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu (art. 285 K.c.) od prawa służebności przesyłu (art. 305¹ K.c.) uniemożliwia wzajemne doliczanie okresów posiadania. To nowe stanowisko judykatury zasługuje na aprobatę, z uwagi na to, że doliczenie czasu posiadania jest możliwe tylko w zakresie prawa, które można nabyć w drodze zasiedzenia. Trudno bowiem przyjąć możliwość nabycia w drodze zasiedzenia prawa, które nie istniało w porządku prawnym, przy jednoczesnym wymogu spełnienia w okresie posiadania przesłanek koniecznych do jego nabycia.

Skoro służebność przesyłu jako ograniczone prawa rzeczowe zostało ponownie wprowadzone do polskiego porządku prawnego z dniem 3 sierpnia 2008 roku, to posiadanie zależne tej służebności mogło rozpocząć się dopiero z tym dniem. Przed nowelizacją Kodeksu cywilnego posiadanie służebności przesyłu nie było możliwe, bowiem prawo to nie istniało. Możliwe było jedynie posiadanie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu, ale – jak już zostało to zaakcentowane – było to posiadanie innego ograniczonego prawa rzeczowego. Doliczenie okresu występowania na nieruchomości stanu faktycznego odpowiadającego treści służebności przesyłu przed dniem 3 sierpnia 2008 roku do czasu posiadania wymaganego do zasiedzenia służebności przesyłu byłoby dopuszczalne, gdyby ustawodawca przewidział taką możliwość w przepisach przejściowych. Ustawodawca

28 Z. Kuniewicz, *Służebność gruntowa...*, s. 44.

29 Postanowienie SN z dnia 14 października 2021 r., V CSKP 69/21, OSNC 2022, nr 11, poz. 110; postanowienie SN z dnia 24 lutego 2023 r., III CZP 108/22, OSNC 2023, nr 11, poz. 108.

jednakże tego nie uczynił, stąd jest to niedopuszczalne, ponieważ rolą sądów nie jest zastępowanie ustawodawcy³⁰.

Wnioski

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego co do zasady należy uznać za prawidłowe, a postawioną tezę o ciężarze dowodu w zakresie wykazania zaistnienia przesłanek ograniczających umocowanie organu kościelnej osoby prawnej wynikających z Kodeksu Prawa Kanonicznego za trafną. Należy jednak zaznaczyć, że w przypadku sprostania przez Parafię w przedmiotowej sprawie obowiązkom procesowym rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego mogło być całkowicie odmienne, ponieważ niewątpliwie wyrażenie zgody przez proboszcza na wybudowanie linii energetycznej na nieruchomości stanowiło akt alienacji *sensu largo* w rozumieniu kanonu 1295 CIC.

Nadto należy podkreślić, że Sąd Najwyższy niezasadnie uchylił się od oceny dopuszczalności zaliczenia okresu posiadania służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu do okresu posiadania służebności przesyłu wykonywanej po dniu 3 sierpnia 2008 roku, podnosząc błędnie, że kwestie z tym związane nie były przedmiotem zarzutów kasacyjnych. Gdyby sąd pochylił się nad tym zagadnieniem, to, biorąc pod uwagę stanowisko wyrażone przez SN w innych podobnych sprawach, z pewnością głosowane rozstrzygnięcie sądu byłoby odmienne.

Bibliografia

- Cieśla W., Pawlyta A., *Wybrane zagadnienia dotyczące zasad reprezentacji parafii Kościoła katolickiego przy zbyciu nieruchomości*, „Nieruchomości@” 2021, wydanie specjalne (V).
- Grzesiowski K., *Zastosowanie art. 39 Kodeksu cywilnego w przypadku zbywania (alienacji) nieruchomości przez kościelne osoby prawne*, „Studia Prawnicze KUL” 2024, nr 2.
- Jabłoński W., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2013, nr 1.
- Januchowski A., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Orzecnictwo Sądów Polskich” 2010, nr 2 (18).
- Kotuk T., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, LEX 2012.
- Kuniewicz Z. (red.) *Służebność przesyłu. Zagadnienia prywatnoprawne oraz publicznoprawne*, Warszawa 2022.

³⁰ Postanowienie SN z dnia 14 października 2021 r., V CSKP 69/21, OSNC 2022, nr 11, poz. 110.

- Kuźmicka-Sulikowska J., Machnikowski P., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2010, nr 2 (18).
- Mróz A., *Alienacja dokonana bez dochowania kanonicznych wymogów*, „Prawo Kanoniczne” 2021, t. 64, nr 1.
- Mularski K., *Orzecznictwo retroaktywne. Szkic problematyki (w świetle wybranych przykładów)*, „Forum Prawnicze” 2017, nr 4.
- Mularski K., *Problematyka intertemporalna służebności przesyłu*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2015, nr 1.
- Panek M.A., *Problematyka alienacji majątku Kościoła rzymskokatolickiego w prawie państwowym i kanonicznym*, „Przegląd Sądowy” 2016, nr 7–8.
- Pawluk A., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Rejent” 2010, nr 7–8.
- Plisiecki M., *Glosa do uchwały SN z dnia 19 grudnia 2008 r., III CZP 122/08*, „Rejent” 2010, nr 7–8.
- Wenz W., Skwierczyński M., *Skutki prawne wadliwych czynności prawnych kościelnych jednostek organizacyjnych w zakresie spraw majątkowych*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2014, nr 1.

Commentary to the judgment of the Supreme Court of 11 September 2019 in case IV CSK 269/18

Abstract

This commentary presents arguments supporting the position of the Supreme Court regarding the consequences of breaching the principles of representation of ecclesiastical legal entities derived from canonical law. Additionally, it includes discussions refuting the Supreme Court's stance that allows counting the period of possession necessary for acquiring prescriptive easement by including the possession of a land easement corresponding to the transmission easement performed before 3 August 2008. According to the commentator, in the event of a breach of the statute of the ecclesiastical legal entity, to which the norms regulating representation according to canonical law belong, Article 39 of the Civil Code should apply. The commentator believes that counting the period of possession of a land easement corresponding to the transmission easement before 3 August 2008 towards the required possession period for the prescriptive easement would be permissible only if the legislator had envisaged such a possibility in transitional provisions, which, however, was not the case.

Keywords: canonical law, civil law, representation of ecclesiastical legal entities, acquisition of easement rights, land easement

CYTOWANIE

Grzesiowski K., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11 września 2019 roku w sprawie IV CSK 269/18*, „Acta Iuris Stetinensis” 2024, nr 4 (50), 149–164, DOI: 10.18276/ais.2024.50-10.